

5. Vývojová psychologie

Morální vývoj

Přednášející: Magda Nišpovská

Jak se učíme rozlišovat dobro a zlo? Co se stane když to nedokážeme?

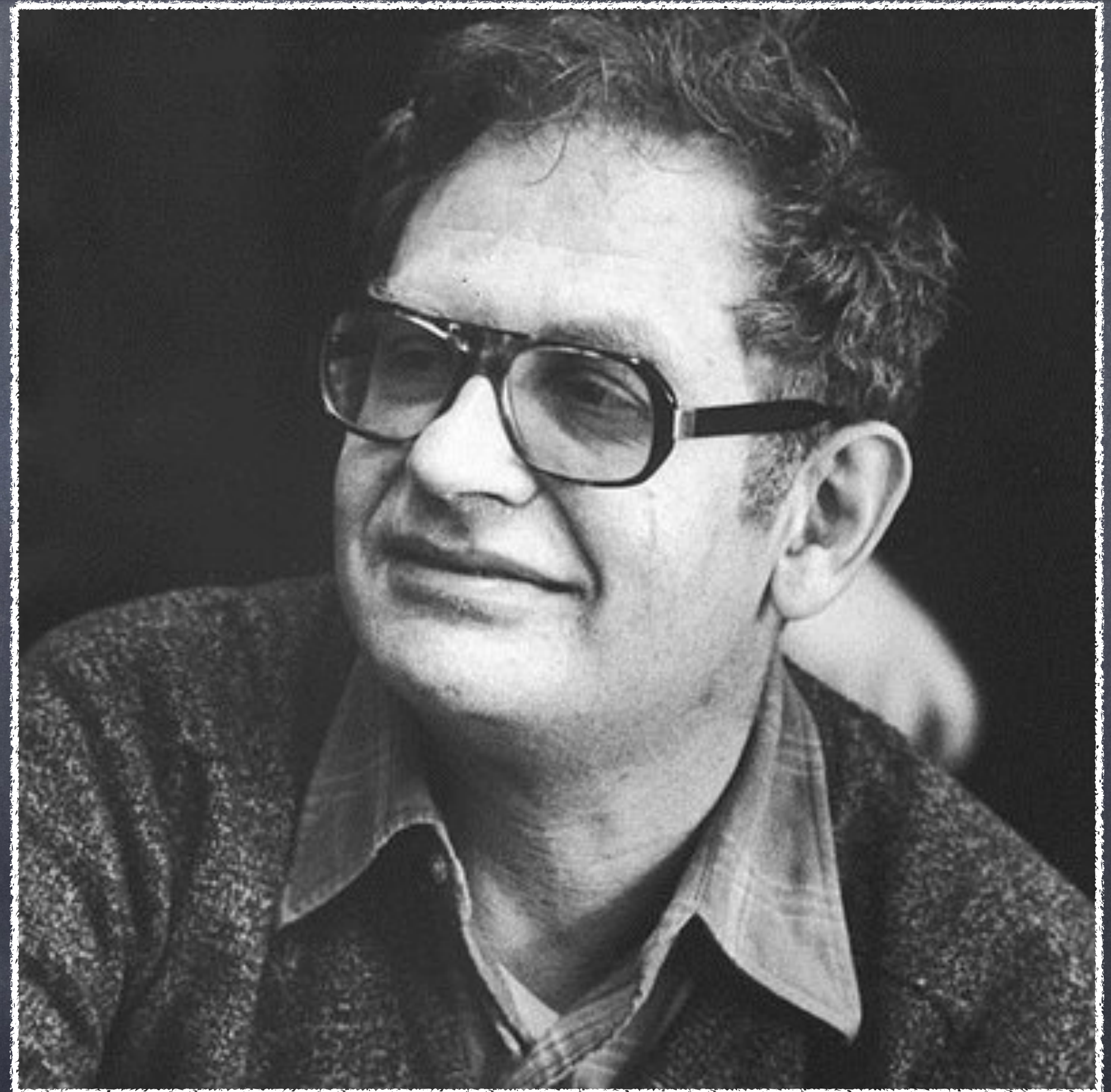
- Sociálně patologické chování: geny (psychopatie) x soc. interakce (sociopatie)
- "Lidé s nimiž pracuji na uzavřeném oddělení psychiatrické kliniky nejsou špatnými lidmi, dokážou být nápomocní, vřelí. Navzdory tomu udělaly věci, které jsou naprosto šokujícím způsobem nemorální. Když se cítí v bezpečí, jsou v pohodě, ale pod stresem se přestanou ovládat a udělají věci, které by ostatní nikdy neudělali. Pak toho litují. Psychoedukace o morálním uvažování velmi pomáhá a proto bych se zasadil o to, abychom vyučovali tato témata dříve, než dojde k násilnému, destruktivnímu chování." [Phil Temple \(TedX\)](#).
- Příklad: ToyBox: <https://a2larm.cz/2019/03/leaving-neverland-ocima-toho-kdo-v-detstvi-prozil-sexualni-zneuziti/>

Kohlbergova teorie morálního vývoje

Americký psycholog Lawrence Kohlberg se zabýval vývojem morálního myšlení.

Kozlišil tři úrovně morálního vývoje:

- I. předkonvenční
- II. konvenční
- III. postkonvenční.

Kohlbergův výzkum morálních dilemat

- Výzkum pomocí příběhů s morálním dilematem - respondenti uvažují nad tím, jak by situaci vyřešili.
- Dilema je morální problém, který vzniká, když se dva nebo více stejně přesvědčivých a závažných morálních principů navzájem vylučují. Tato situace vyžaduje řešení a jedinec se musí rozhodnout, protože nečinnost není možností.

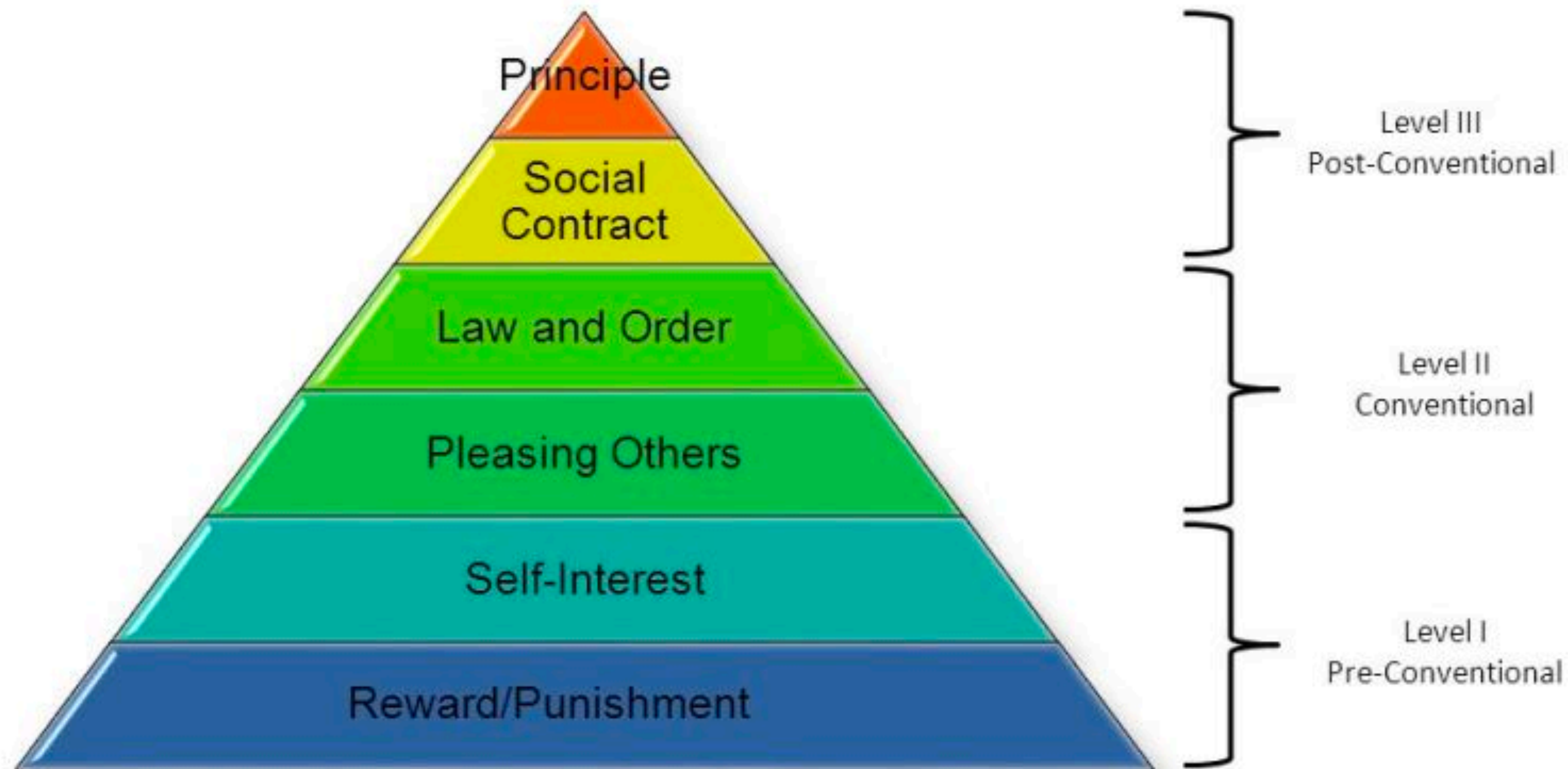
Heinzovo dilema

- Heinzovo dilema je etický scénář používaný v Kohlbergově výzkumu v oblasti morálního vývoje.
- Scénář popisuje situaci, kdy manželka trpí nevléčitelnou nemocí a lék, který by ji mohl zachránit, stojí mnoho peněz. Manžel nemá dostatek financí, ale lék by mohl ukrást. Heinz se ocitá v dilematu, zda ukrást lék a zachránit manželku, nebo nekrást a nechat ji zemřít.
- Tento scénář slouží k posouzení morálního rozhodování a úrovně morálního vývoje u lidí.
- Kohlberg odhadoval, že pouze asi 15% dospělých dosáhne postkonvenční úrovně. Výsledky se liší v závislosti na různých faktorech, jako jsou kultura, vzdělání, zkušenosti atd.

Kohlbergova teorie ve zkratce:

Vývoj směřuje od soustředění se pouze na vlastní potřeby k zohlednění potřeb ostatních lidí, s důrazem na sociální shodu a základní lidskost.

Příklady pro shrnutí teorie:

Jak odpovídají lidé různého věku na otázku
"Proč je dobré převést starou paní přes cestu?"

Prekonvenční úroveň: "Protože by se jinak tatínek zlobil." "Protože mi dá bonbón...", "Protože když bude moje maminka stará, tak chci, aby někdo převedl jí..." Dítě se řídí především tím, co je výhodné a co mu může přinést prospěch.

Konvenční úroveň: "Protože to dělají ostatní lidé a já nechci, aby si mysleli, že jsem špatný člověk." "Protože paní učitelka říkala, že je to správné..." Dítě se řídí společenskými normami, očekáváními a pocity ostatních lidí a na ně se odvolává ve zdůvodňování - to využijte při výchovném působení (příklad dálkařky, která se ptá kamarádky: "Proč s ním žiješ, když Tě bije?" Odpověď: "Když jsem utekla k našim, protože mne Viktor zmlátil, moje maminka mi řekla, že když jsem jednou z domu, tak musím zůstat se svým mužem a odvedla mě zpátky...".)

Postkonvenční úroveň: "Protože cítím, že je správná věc to udělat. Chci pomoci té staré paní a myslím si, že bychom se měli snažit pomáhat druhým lidem." Dítě se řídí vlastním systémem hodnot a principů a snaží se jednat podle nich.

1. Prekonvenční úroveň

V této fázi se dítě teprve začíná učit vnější morálce. Zatím nemá vyvinutý vlastní smysl pro morálku - nemá zvnitřněné (internalizované) normy. Může se např. vyhýbat krádeži sladkostí protože se bojí trestu, pouze dokud si myslí, že ho nikdo nevidí. Reprezentace norem a hodnot nejsou zatím zvnitřněny v mysli. Proto mohou "zmizet" s osobou, která něco zakázala, ve chvíli, kdy tato osoba odejde z místnosti.

V prekonvenčním stadiu vývoje morálky je chování jedince ovlivňováno vnějšími důsledky, jako jsou odměny a tresty. Při hodnocení dobra a zla dítě nezohledňuje možnost odlišných úmyslů a motivů dvou lidí, kteří vykonali stejnou věc (až konvenční). Dítě nezohledňuje etické zásady při hodnocení jednání (až postkonvenční).

- Marshmallow test: https://www.youtube.com/watch?v=QX_oy9614HQ&ab_channel=IgniterMedia,
- abduction experiment: <https://www.youtube.com/watch?v=gGIDHrYKJ2s>

1.

Prekonvenční úroveň

1. Stadium orientace na trest

V období orientace na trest vnímá dítě každý potrestaný čin jako špatný a snaží se proto jednat tak, aby se vyhlo chování, které je "trestáno". (Trestem je např. neverbální negativní zrcadlení). Hlavním motivem chování je strach z trestu. Dítě se seznamuje se sankcemi (důsledky).

2. Stadium orientace na odměnu

Dítě hodnotí dobro na základě otázky "co já z toho získám?". Projevuje se větší komplexnost myšlení dítěte a začíná se vyvíjet cit pro spravedlnost a reciprocitu, který je zatím založen na rovnostářství (starší sourozenec chce, aby mu byla poskytována stejná pomoc jako mladšímu sourozenci, i když ji už nepotřebuje, protože ji vnímá jako spravedlivou.)

2. Konvenční úroveň neboli "člověk slouží normám"

Na konvenční úrovni, která je typická pro starší děti a dospělé, jedinci se rozhodují na základě toho, co je prospěšné pro ostatní. Normy jsou již internalizované jako vnitřní představy. Autorita nemusí být přítomna, norma je pevně usazená v mysli na základě zkušeností.

Toto chování není motivováno pouze obavou z trestu nebo získáním odměny, ale z vnitřního přesvědčení a empatie. Děti myslí na to, jak by se sami cítili, kdyby byli na místě druhého, a snaží se vyhnout zranění druhých lidí.

Příklad: Dítě už dobře chápe, že např. když řidič srazí a zraní, či zabije lidi stojící na zastávce, protože dostal infarkt a byl v bezvědomí, tak za to nemůže... Pokud však pil alkohol, tak ho vnímají jako odpovědného.

2. Konvenční úroveň

3. Stadium: "Potešit ostatní, patřit k nim"

Člověk zaměřuje především na vzájemné hodnocení, přijetí, dodržování pravidel a očekávání nejbližšího okolí - kamarádi ve škole.

4. Stadium: "Zákon a společenský řád"

Okruh vnímaných lidí k nimž patříme se rozšiřuje - žák se řídí principy a zásadami, které jsou prospěšné pro širší společnost (lidé ze stejné školy, města, krajiny, obyvatelé planety). Zaměřuje na právo a sociální řád společnosti. Při posuzování +/- zvažují, jak by to ovlivnilo společnost jako celek. Respektují autority a staví se na stranu většiny lidí. Žáci se už začínají vžívat do situace druhého člověka, jako učitelé se na to můžete dobře spoléhat (ne však u dětí s těžce narušenou vazbou).

2. Konvenční úroveň

Příklad ze života našich dálkařů:

Dívka se po domluvě se dvěma kamarádkami převlékala za kluka, začala randit s jinou dívkou ze sídliště, která se nově přistěhovala. Ta se do ní zamilovala. Dvě kamarádky všechna setkání sledovaly a natáčely na mobil. Učitelka situaci řeší otázkou: "Představ si, ja se Klára cítila, když jste jí takto tahaly za nos? Jak by to dopadlo, kdybychom se takhle všichni tahali za nos? Ty přece víš, že to bylo lhaní a manipulace, co si o tom myslíš, já to mu nerozumím, protože by mne nenapadlo, že tohle zrovna Ty vymyslíš a moc mne zajímá jak to vnímáš Ty.."

Příklad plagiátorství: kolega A v disciplinární komisi: "když se student omluví, chápe situaci a chce jí napravit, pokud projeví lítost, tak mu dejme druhou šanci...mohl by tu seminárku přepsat s novým tématem."

Příklad k přechodu na tuto úroveň nedojde: Někdy k přechodu na tuto úroveň nedojde (experiment umělkyně Mariny Abramovic)

3. Postkonvenční úroveň neboli "normy slouží lidem"

V postkonvenční úrovni se jedinec rozhoduje na základě vlastních zásad a etických principů, ačkoli mohou být v rozporu se zákony a očekávanými společností. Je připraven měnit a vytvářet normy tak, aby sloužili lidem pro zlepšení kvality a důstojnosti jejich životů.

Příklad: Odmítnutí úplatků jako protizákonného jednání ne proto, že se člověk bojí následků, ale proto, že je to proti jeho hodnotám. Příklad z filmu "Život je krásný...".

3. Postkonvenční úroveň

1. Stadium: Orientace na společenskou smlouvu

dospěje do něj méně než 15 % všech lidí. V dnešní době ovšem psychologové většinou soudí, že vyšších stadií dosahuje větší množství lidí a v nižším věku.

2. Stadium: Univerzální principy

kdy se morálka řídí sadou hluboce individuálních zásad. Člověk nabývá přesvědčení, že každý jednatel má právo na život, svobodu a spravedlnost.

Paul Bloom and Karen Wynn experiments

Krátké video (2:14, 6min):

https://www.youtube.com/watch?v=vOLovIaORT8&ab_channel=ProfessorRoss

Delší video (nutné vidět, podívejte se prosím doma, 14min):

https://www.youtube.com/watch?v=FRvFW8SicU&ab_channel=60Minutes

Paul Bloom and Karen Wynn experiments

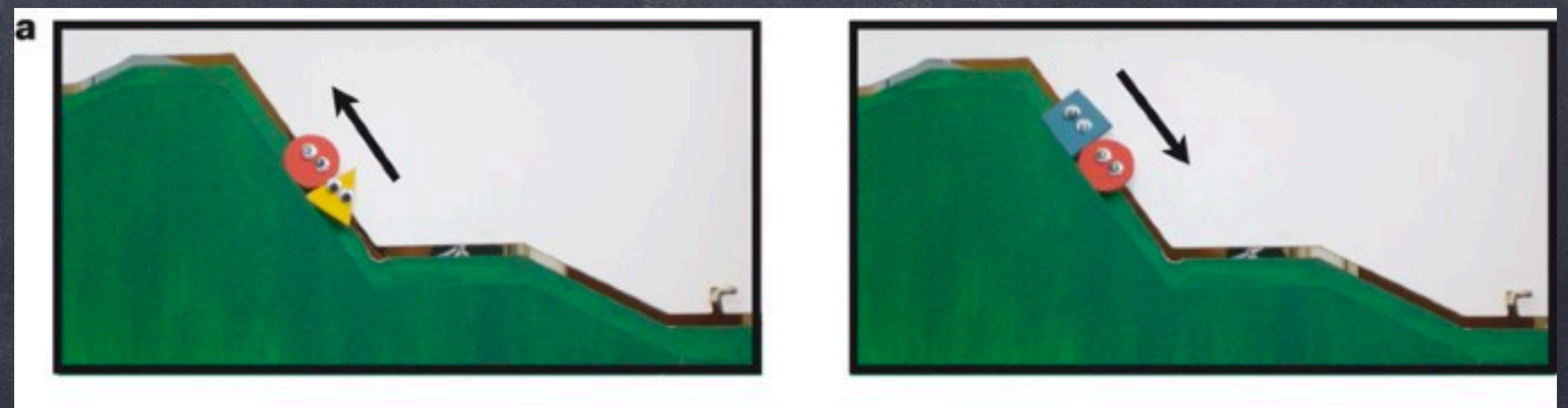
- Paul Bloom (profesor emeritus na Yale University) zkoumal základy morálního uvědomění a chování v raném dětství. Karen Wynn vedla "laboratorium výzkumu morálky" na Yale University a vymyslela originální experimenty s plyšáky. Jejich společné výzkumy (+ doktorandka Hamlin) přinesly cenné poznatky o vývoji morálního povědomí u dětí a naznačují, že morální uvažování je součástí vrozené výbavy lidského mozku.
- Dětem ve věku od 3 do 18 měsíců, byly předkládány scénky s morálním obsahem, kdy bylo jednání jednoho plyšového zvířátka buďto pomáhající anebo škodící vůči druhému zvířátku. Zjistili, že již od raného věku má 75-87% dětí tendenci upřednostňovat pomáhání. ALE.....

Paul Bloom and Karen Wynn experiments

Děti mají tendenci škodit těm, kteří se jim zdají být zlí nebo odlišní. Podle Paula Blooma se jedná o vrozený "program" s významnou evoluční funkcí. Tento program je však modifikován sociálním učením, jelikož se evoluční podmínky výrazně změnily.

Po 10 roku života se více projevuje tendence dobrovolně pomáhat, i když nemusíme a toto Bloom považuje za naučenou a křehkou schopnost.

Edukační strategie EU staví na těchto poznatcích. Podporujeme diverzitu a toleranci - víme že to musíme děti naučit a nemůžeme se spoléhat na to, že toleranci vůči odlišnostem mají vrozenou, je tomu naopak.

Michael Tomasello - evoluční teorie morálního vývoje

- Tomasellova teorie (24:00 - 28min) zdůrazňuje význam sdílených zkušeností pro rozvoj morálního chování. Sdílené zkušenosti vznikají díky mimořádné schopnosti:
 - Sdílet pozornost (joint attention): schopnost koordinovat pozornost s ostatními je klíčovou složkou této sdílené záměrnosti - vyvíjí se dříve.
 - Sdílet intencionalitu (shared intentionality), která nám umožňuje zapojit se do kooperativního a kolaborativního chování - vyvíjí se později "na" sdílené pozornosti.
- Prostřednictvím sdílené pozornosti a intencionality si jednotlivci vytvářejí pocit "my-já" neboli sdílené identity, který tvoří základ morálních norem a hodnot. Reciprocita a férovost (spravedlnost) jsou důležitými aspekty této sdílené morálky, protože jednotlivci jsou motivováni chovat se tak, aby podporovali spolupráci a přinášeli prospěch skupině jako celku.

Porucha morálního uvažování

- Narcistická porucha osobnosti:
- Chybí vnímání reciprocity, orientace na odměnu po celý život (interpretace dle Bloomových experimentů - zůstanou na evolučně nižším stupni vývoje - prekonvenční/konvenční, považují každého za ohrožení, je obtížné terapeuticky tyto lidi reedukovat. Jejich mozek reaguje na ohrožení pořád stejně jako v období 6-18 měsíců) - každý může být potenciální protivník.
- https://www.youtube.com/watch?v=_AMPugNjTKk&ab_channel=ABCNews

Morální nadřazenost - "Moral grandstanders"

- "Používání a zneužívání morálních narativů k získání statusu, k propagování a vyzdvižení sebe sama nebo k posílení vlastního dobrého jména" (Kaufmann, SA, 2020)
- Jde tedy o člověka, který často využívá diskuse o morálce a politice k tomu, aby zaujal ostatní svými výjimečnými morálními kvalitami. Tito jedinci jsou motivováni především touhou zvýšit svůj vlastní status, ve skutečnosti jim ale nezáleží na blahu ostatních.

Morální nadřazenost - "Moral grandstanders"

- Joshua Grubbs et al. zjistil že lidé s tendencí k morální nadřazenosti mají ve větší míře:
 1. narcistické rysy a jako svůj základní sociální motiv uvádějí snahu o získání statusu
 2. tendenci k polarizovaným názorům a postojům v oblasti politiky
 3. konflikty v každodenním životě
 4. sklony k antagonistickému, hostilnému chování, například napadání nebo zostuzování ostatních na sociálních sítích kvůli jejich odlišnému přesvědčení

Morální trauma, morální zranění

- Jedná se o vážný rozpor mezi morálními zásadami, podle kterých lidé žijí, a realitou toho, co se děje nebo stalo.
- Tento jev často vzniká, když člověk ví, co je správné udělat, ale omezení mu téměř znemožňují správný postup realizovat. Klíčový krok k uzdravení morálně zraněných lidí souvisí s pochopením skutečné podstaty toho, čemu čelí.

Literatura

- ◉ Hamlin, J., Wynn, K. & Bloom, P. Social evaluation by preverbal infants. *Nature* 450, 557-559 (2007). <https://doi.org/10.1038/nature06288>
- ◉ Kaufmann, S. B. Are you a moral grandstander? <https://scottbarrykaufman.com/are-you-a-moral-grandstander/>